

قربانی و مسائل آن

ترتیب و جمع آوری: سیدحکیم اللہ سیار

نشر و پخش: سایت جمعیت اصلاح

سال چاپ: ۱۴۴۲ ه.ق؛ ۱۴۰۰ ه.ش

قربانی چیست؟

در حقیقت قربانی اظهار عقیدت به وحدانیت الله - جَلَّ جَلَالُهُ - بوده و ریختادن خون حیوان قربانی برای حصول رضای الهی نشانه جان نثاری، سر سپردگی، عشق و محبت، عجز و نیاز بنده در پیشگاه خداوند متعال می باشد و قربانی تنها و تنها در راه خدا و به نام او منظور و مقبول بوده و بدون آن ناجانز و حرام قطعی می باشد.

اولین قربانی در تاریخ انسان

اولین قربانی در تاریخ انسان، قربانی دو فرزند آدم - علیه السلام - (هابیل و قابیل) می باشد.

خداوند متعال می فرماید: {وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ ۖ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقْبَلُ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَلْ مِنَ الْآخَرِ ...} (المائدة 27)

ترجمه: «و بخوان بر ایشان خبر دو پسر آدم را، به راستی چون قربانی کردند قربانی را، پس قبول کرده شد از یکی از ایشان و قبول کرده نشد از دیگری...».

تفسیر: دختری را که آدم - علیه السلام - می خواست مطابق دستور آن وقت، در نکاح هابیل در آورد، قابیل طلبگار آن شد؛ آخر به اشارت حضرت آدم - علیه السلام - هر دو برای خدا قربانی کردند، تا قربانی هر که قبول شود، دختر از آن او باشد (در حقیقت هابیل با آمادگی قلبی برای حصول رضای الهی بهترین گوسفند خویش را من حیث قربانی تقدیم کرد؛ در حالی که قابیل با دل نا خواسته انباری از غله خراب گشته خویش را پیش نمود). غالباً آدم - علیه السلام - یقین داشت که قربانی هابیل قبول می شود و همان طور شد؛ آتشی از آسمان فرود آمد و قربانی هابیل را خورد. چون در آن وقت علامت قبول شدن قربانی به بارگاه خداوند متعال چنین بود. (تفسیر کابلی فارسی جلد دوم صفحه 647 با ویرایش)

قربانی در تمام شرایع الهی

همچنان قربانی در تمام شرایع الهی موجود بوده و از جمله عبادات هر امت به حساب می آید.

خداوند تعالی در این مورد می فرماید: {وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنَسَكًا لِّيُذَكِّرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۗ فَالْهُكْمُ لِلَّهِ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا ...} (الحج 34)

«و برای هر امتی معین ساخته ایم (طریق) قربانی را که یاد کنند نام الله را بر ذبح آن چه داده است ایشان را از جانوران چهارپایان، پس معبود شما، معبود یگانه است؛ پس خاص برای او منقاد باشید...»

تفسیر: قربان کردن مواشی در ادیان آسمانی عبادت قرار داده شده است؛ اگر این عبادت به طور نذر برای غیر خدا انجام داده شود، شرک است؛ کار مؤمن واقعی این است که قربانی را خاص به نام خدای یگانه انجام دهد. (تفسیر کابلی ج 4 ص 828 با ویرایش)

یک قربانی بزرگ

اکنون در هر نقطه جهان که مسلمانان قربانی می کنند و منظره بزرگی ذبح حیوانات مشاهده می شود، در حقیقت فدیة حضرت اسماعیل - علیه السلام - می باشد. قرآن عظیم الشأن این رویداد را چنین بیان می کند: {فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَابْنَی اِنِّیْ اَرٰی فِی الْمَنَامِ اَنِّیْ اَذْبَحُکَ فَاَنْظُرْ مَاذَا تَرٰی ۚ قَالَ يَا اَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِیْ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِیْنَ ۚ} «پس چون رسید آن طفل به عمری که سعی تواند کرد با پدر خود، گفت (ابراهیم): ای پسرک من (به تحقیق) من می بینم در خواب که من ذبح می کنم ترا، پس ببین چه رأی داری! گفت: ای پدر من! بکن آن چه به تو امر می شود، خواهی یافت مرا اگر خواهد الله از صابران.»

تفسیر: هنگامی که اسماعیل - علیه السلام - بزرگ شده و توان خدمت با پدر را یافت، در آن هنگام ابراهیم - علیه السلام - خواب خود را به فرزند خود بیان کرد، تا معلوم کند که به خوشی قبول می کند یا به اجبار ضرورت می افتد؛ پسرش بدون توقف و تأمل پذیرفت و گفت: "پدرجان! تأخیر مکن و حکم مالک را فوراً بجا آر؛ مبادا در امتثال امر

الهی - جَلَّ شَأْنُهُ - شفقت پدری مانع آید؛ من فرمان الهی را [با دل و جان] می پذیرم و انشاءالله تعالی می بینی که به چه صبر و تحمل حکم خدای تعالی را تعمیل می کنم».

{فَلَمَّا أَسْلَمَا وَ تَلَّهَ لِلْجَبِينِ}. «پس چون پذیرفتند حکم را هر دو، و انداخت او را به پیشانی (به پهلوی)». {وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ} «و ندا کردیم او را که ای ابراهیم!» {فَدَصَّدَقْتُ الرَّغْيَاةَ} «به تحقیق راست کردی خواب خود را».

تفسیر: بس است تو خواب خود را راست نمودی، مقصود، ذبح کردن پسر ت نبود بلکه منظور امتحان تو بود که آن را به نیکوترین صورت انجام دادی.

{إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ} «(به تحقیق) ما جزا می دهیم نیکوکاران را».

{إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ} «به تحقیق این ماجرا، همان امتحان آشکار است». {وَفَدَيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ} «و عوض او دادیم جانور قابل ذبح (گوسند) بزرگ».

تفسیر: جانور قابل ذبح بزرگ که از بهشت آورده شده بود، یا خیلی قیمت دار و یا فربه و چاق بود؛ بعد از آن این رسم قربانی را به یادگاری قربانی عظیم الشأن حضرت اسماعیل - علیه السلام - برای همیشه برپا داشت. (تفسیر کابلی ج 5 ص 244 و 245 با ویرایش)

قربانی در حقیقت اظهار این اراده و یقین می باشد که هر چه نزد انسان موجود است، همه خاص از خداوند متعال بوده و همه آن ها باید در راه الهی - جَلَّتْ مَجْدُهُ - قربانی شود؛ و نیز اظهار این امر است که ما از ریختن خون خویش نیز در راه خدا دریغ نخواهیم کرد.

بنیان گذار این سنت بی نظیر، قربانی ابراهیم و اسماعیل - علیهم السلام - بودند و دوام دهنده آن تا به روز قیامت امت پیامبر اکرم - صلی الله علیه و سلم - می باشند. (فقه آسان از مولانا محمد یوسف اصلاحی، ترجمه فارسی ج 2 ص 217 و 218 با اختصار)

قربانی حقیقی

خداوند تبارک و تعالی می فرماید: {لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ تَقْوَىٰ مِنْكُمْ...} (الحج

(37)

«هر گز نمی رسد به خدا گوشت های آن ها و نه خون های آن ها و لیکن می رسد به او تعالی تقوی شما».

تفسیر: ... یعنی محض از ذبح کردن جانور و گوشت خوردن و خوراندن یا خون ریختن، گاهی رضای الهی را حاصل کرده نمی توانید و نه این گوشت و خون برخاسته و به درگاه الهی رسیده می تواند؛ بلکه تقوی و ادب دل شما به حضور او تعالی می رسد... (تفسیر کابلی ج 4 ص 831 با ویرایش)

قربانی اگر تقوی را با خود نداشته باشد و هدف اصلی قربانی کننده رضای الهی نباشد، هیچ گونه ارزشی ندارد.

فضیلت قربانی

عن عائشة - رضی الله عنها - قالت: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا عَمِلَ ابْنُ آدَمَ مِنْ عَمَلٍ يَوْمَ النَّحْرِ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ إِهْرَاقِ الدَّمِ، وَ إِنَّهُ لَيَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِقُرُونِهَا وَ أَشْعَارِهَا وَ أَظْلَافِهَا، وَ إِنَّ الدَّمَ لَيَقَعُ مِنَ اللَّهِ بِمَكَانٍ قَبْلَ أَنْ يَقَعَ بِالْأَرْضِ، فَطَيِّبُوهَا نَفْسًا». (رواه الترمذی و ابن ماجه)

از حضرت عایشه - رضی الله عنها - روایت شده است که پیامبر - صلی الله علیه و سلم - فرمودند: «هیچ عملی فرزند آدم نزد خداوند در روز نحر (دهم ذی الحجه) پسندیده تر از ریختن خون قربانی نیست؛ حیوان قربانی در روز قیامت با شاخ ها، موها، و پاهای خویش (زنده شده) حاضر می گردد، (و یا همه آمده و در ترازوی اعمال وزن می شوند) و

خون قربانی هنوز به زمین ریخته نمی باشد که نزد خداوند متعال قبول می شود، لذا با رضای قلبی و آمادگی کامل قربانی کنید».

عن زید بن أرقم رضي الله عنه قال: قال أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم: ما هذه الأضاحي يا رسول الله؟! قال: «سُنَّتُ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ»؛ قالوا: فَمَالَنَا فِيهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قال: «بِكُلِّ شَعْرَةٍ حَسَنَةً»، قالوا: فَالْصُّوْفُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قال: «بِكُلِّ شَعْرَةٍ مِنَ الصُّوْفِ حَسَنَةً». (ابن ماجه و احمد)

از زید پسر ارقم - رضی الله عنه - روایت شده است که گفت: اصحاب پیامبر - صلی الله علیه و سلم - عرض کردند: ای رسول خدا! قربانی چیست؟ فرمودند: «سنت پدر شما ابراهیم - علیه السلام - است»، اصحاب باز پرسیدند: در این کار برای ما چه اجر و ثواب است؟ فرمودند: «در بدل هر موی آن برای شما یک نیکی خواهد رسید»، باز گفتند: و در عوض هر پشم آن ای رسول خدا! فرمودند: «بلی در بدل هر تار از پشم آن نیز یک نیکی خواهد رسید».

عمل مسنون برای قربانی کننده

شخصی که اراده قربانی دارد، برای او سنت است که با دیدن مهتاب ذی الحجه [یعنی ده روز قبل از عید قربان] موی هیچ قسمتی از بدن خود را نتراشد و کوتاه نکند و ناخن های خود را نیز نگیرد؛ وقتی که قربانی خود را ذبح کرد، موها و ناخن های خویش را اصلاح نماید. باید دانست که این عمل واجب نبوده و فقط سنت می باشد.

عن أم سلمة رضي الله عنها قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ وَ أَرَادَ بَعْضُكُمْ أَنْ يُضَحِّيَ، فَلَا يَأْخُذَنَّ شَعْرًا وَلَا يَقْلَمَنَّ ظُفْرًا». (رواه مسلم)

از حضرت ام سلمه - رضی الله عنها - روایت شده است که پیامبر اکرم - صلی الله علیه و سلم - فرمودند: «وقتی دهه اول ذی الحجه آغاز شود و کسی از شما قربانی داشت و می خواست قربانی کند، باید مو و ناخن هایش را نگیرد (تا آن که قربانی خویش را ذبح می کند)».

برای شخصی که توانایی قربانی را ندارد نیز بهتر است که در روز قربانی مو و ناخن های خویش را اصلاح کند و حلق عانه نماید (موهای زیر ناف خویش را بتراشد)؛ این کار او نزد خداوند قائم مقام قربانی می شود، زیرا:

از عبدالله بن عمرو بن عاص - رضی الله عنه - روایت شده است که پیامبر - صلی الله علیه و سلم - فرمودند: «به من حکم شده که روز اضحی (دهم ذی الحجه) را عید بگیرم؛ خداوند این روز را برای این امت روز عید قرار داده است»، شخصی پرسید: ای رسول خدا! اگر نزد من یک بز باشد که کسی برای شیر به من داده باشد، آیا آن را قربانی کنم؟ فرمودند: «نه خیر، آن را قربانی مکن؛ بلکه در (روز قربانی) موی خویش را اصلاح کن، ناخن های خود را بگیر و حلق عانه بنما؛ با این کار قربانی تو نزد خداوند متعال تکمیل می شود». (ابوداود، نسائی، جمع الفوائد)

حیوان قربانی و احکام آن

قربانی کردن پنج نوع حیوان جائز می باشد: اشتر، گاو، گاومیش، گوسفند و بز.

➤ گوسفند و بز را صرف یک نفر می تواند قربانی کند.

➤ در گاو، گاومیش و اشتر الی هفت نفر می توانند شریک شوند؛ زیرا:

عن جابر رضي الله عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «الْبَقَرَةُ عَنْ سَبْعَةٍ وَالْجَزُورُ عَنْ سَبْعَةٍ». (مسلم و ابوداود و لفظ [حدیث] از ابوداود است)

از حضرت جابر - رضی الله عنه - روایت شده است که پیامبر - صلی الله علیه و سلم - فرمودند: «گاو (یا گاومیش) از طرف هفت نفر و اشتر از طرف هفت نفر».

شرح: گاومیش از نظر اعراب، نوعی از گاو است؛ لذا در حدیث به طور جداگانه ذکر نشده و در آن نیز هفت نفر می توانند شریک شوند. (معارف الحدیث، ترجمه فارسی ج 2 ص 319)

- در صورت شراکت، دو شرط ضروری می باشد: اول این که هر شریک نیت رضای الهی را داشته و هدفش فقط بدست آوردن گوشت نباشد؛ دوم این که سهم هر شریک $1/7$ حصه کامل بوده و کمتر از آن نباشد؛ اگر یکی از این دو شرط تکمیل نگردد، قربانی صحیح نمی شود.
- اگر در گاو، گاومیش و شتر کم تر از هفت نفر، مثلاً: دو، چهار و یا کم و بیش شریک شوند، باز هم شرط همان است که سهم هیچ یک از شریکان کمتر از دیگران نباشد ورنه قربانی صحیح نمی شود.
- باید دانست که رضایت هر شریک، پیش از ذبح قربانی ضروری می باشد؛ اگر کسی از جانب خود، شرکا را تعیین نموده قربانی کند و سپس رضایت ایشان را حاصل نماید، صحیح نمی شود.
- قربانی گوسفند و بز در صورتی صحیح است که حد اقل یک سال عمر داشته باشند.
- قربانی گاو و گاومیش در صورتی صحیح است که حد اقل دو سال عمر داشته باشند.
- قربانی اشتر در صورتی صحیح است که حد اقل پنج سال عمر داشته باشد.

حیوانی که قربانی کردن آن جائز است

1. حیوانی که از مادرزاد، شاخ نکشیده و یا شاخ کشیده اما قسمتی از آن شکسته باشد، قربانی کردن آن جائز است.
2. حیوانی که کمی لنگ باشد و راه رفته بتواند، قربانی کردن آن صحیح است.
3. حیوانی که از مادرزاد، گوش نداشته یا گوش های بسیار کوچک داشته باشد، قربانی کردن آن جائز است.
4. قربانی کردن بز و گوسفند خصی صحیح است؛ زیرا خصی بودن، عیب نبوده بلکه وسیله برای چاق شدن حیوان است؛ و پیامبر - صلی الله علیه و سلم - گوسفند خصی را قربانی کردند.
5. هر چند قربانی حیوان لاغر صحیح است اما بهتر آن است که حیوان چاق، سالم و زیبا را در راه خدا قربانی کرد.

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تُضَحَّى بِأَعْضَبِ الْقَرْنِ وَالْأُذُنِ. (ابن ماجه)

از حضرت علی - رضی الله عنه - روایت شده است که گفت: پیامبر - صلی الله علیه و سلم - ما را از قربانی کردن جانوری که شاخ او شکسته باشد و یا گوش آن بریده باشد، نهی فرمودند.

شرح: قربانی در واقع نذری از سوی آدمی به بارگاه الله تعالی است؛ لذا واجب است که بر حسب توان، جانور خوب و سالم انتخاب شود؛ این امر بسیار ناپسند و نادرست است که جانور لنگ، کور، کر، لاغر و گوش بریده و قطع شده شاخ و معیوب را تقدیم بارگاه الهی کرد. قرآن مجید به طور اصولی بیان می کند: ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ﴾ «به نیکویی دست نمی یابید تا آن که از آن چیز هایی دوست داشتنتان در راه الله انفاق نکنید». به هر حال هدف خاص و روح فرمایشات آن حضرت - صلی الله علیه و سلم - در مورد قربانی همین است. (معارف الحدیث؛ ترجمه فارسی ج 2 ص 318)

حیوانی که قربانی کردن آن جائز نیست

1. قربانی کردن حیوان کور و کر جائز نمی باشد.
2. قربانی کردن حیوانی که بیشتر از $1/3$ حصه گوش یا دم اش بریده شده باشد، جائز نیست.
3. حیوانی که لنگ بوده باشد، طوری که به سه پای خود راه برود، قربانی کردن آن درست نیست.

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُضَحِّي بِكَبْشٍ أَقْرَنَ فَحِيلَ يَنْظُرُ فِي سَوَادٍ وَ يَأْكُلُ فِي سَوَادٍ وَ يَمْشِي فِي سَوَادٍ . (ابوداود، ابن ماجه، نسائي؛ مشكوة 1382)

از حضرت ابوسعید (خُدَری) - رضی الله عنه - روایت شده است که گفت: پیامبر - صلی الله علیه و سلم - قربانی می کرد گوسفند شاخدار قوی هیکل گوشدار، که چشم ها، رخسار و ساق هایش سیاه رنگ می بود.

4. قربانی کردن حیوانی که هیچ دندان ندارد، صحیح نیست؛ اما اگر چند دندانش افتیده و اکثریت موجود باشد، صحیح است.

5. اگر حیوان به حدی لاغر و ضعیف باشد که نیرویی در استخوان هایش باقی نمانده باشد، قربانی کردن آن جائز نیست.

حکم قربانی

وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: أَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمَدِينَةِ عَشَرَ سِنِينَ يُضَحِّي. (الترمذی)

از حضرت ابن عمر - رضی الله عنهما - روایت شده است که گفت: پیامبر خدا - صلی الله علیه و سلم - ده سال در مدینه اقامت داشتند و هر سال قربانی می کردند.

قربانی واجب است؛ حضرت ابوهریره - رضی الله عنه - روایت می کند که پیامبر - صلی الله علیه و سلم - فرموده است: «شخصی که با وجود وسعت قربانی نکند، به عیدگاه ما نزدیک نیاید». (جمع الفوائد به حواله القزوينی)

شخصی از عبدالله بن عمر - رضی الله عنهما - پرسید: آیا قربانی واجب است؟ جواب داد: پیامبر - صلی الله علیه و سلم - و مسلمانان قربانی کرده اند، آن شخص دوباره پرسید: آیا قربانی واجب است؟ جواب داد: تو می دانی! پیامبر - صلی الله علیه و سلم - و مسلمانان قربانی کرده اند.

وقت و روزهای قربانی

➤ (افضل ترین) وقت قربانی بعد از نماز عید است؛ زیرا:

عن البراء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَطَبَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ النَّحْرِ، فَقَالَ: «إِنَّ أَوَّلَ مَا نَبْدَأُ بِهِ فِي يَوْمِنَا هَذَا أَنْ نُصَلِّيَ، ثُمَّ نَرْجِعَ فَنَنْحَرَ؛ فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ أَصَابَ سُنَّتَنَا؛ وَمَنْ دَبِحَ قَبْلَ أَنْ نُصَلِّيَ، فَإِنَّمَا هُوَ شَاةٌ لَحْمٌ عَجَلُهُ لِأَهْلِهِ، لَيْسَ مِنَ النَّسُكِ فِي شَيْءٍ». (رواه البخاری و مسلم)

از حضرت براء - رضی الله عنه - روایت شده است که پیامبر - صلی الله علیه و سلم - در روز عید قربان خطبه ای بیان کرده و فرمودند: «اولین وظیفه ما امروز این است که نماز عید بخوانیم و بعد باز گشته و قربانی کنیم؛ هرکس چنین کند، طبق روش ما عمل کرده است و هر کس پیش از نماز قربانی کرد، او گوسفندی به منظور گوشتخوری خانواده خویش ذبح کرده است و قربانی او صحیح نمی شود». در روزهای عید اضحی، یعنی از دهم ذی الحجه تا قبل از غروب آفتاب روز دوازدهم، روزهای قربانی می باشند؛ در این سه روز هر وقت که سهولت باشد، قربانی جایز است؛ اما افضلترین روز قربانی روز اول عید اضحی بوده و پس از آن روز یازدهم و بعد از آن روز دوازدهم می باشد.

عن عبدالله بن قُرْطٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ أَعْظَمَ الْأَيَّامِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ النَّحْرِ ثُمَّ يَوْمُ الْقَرَّةِ»، (قَالَ تَوْر: وَهُوَ الْيَوْمُ الثَّانِي)، قَالَ: وَ قُرْبَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَدَنَاتٍ خَمْسٌ أَوْ سِتٌّ فَطُفِقْنَ يَزْدَلِفْنَ إِلَيْهِ بِأَيْتِهِنَّ يَبْدَأُ. (رواه ابوداود)

از عبدالله پسر قرط - رضی الله عنه - روایت شده است که پیامبر خدا - صلی الله علیه و سلم - فرمودند: «بزرگ ترین و با عظمت ترین روزها به نزد الله روز قربانی است؛ بعد از آن روز بعد»، (تور می گوید: و آن، روز دوم یعنی یازدهم ذی الحجه است). (عبدالله مشاهده عجیب و غریب خود را بیان کرده) گفت: یک بار پنج و یا شش شتر برای قربانی

به نزد آن حضرت - صلی الله علیه و سلم - آورده شد؛ پس هر یک از آن ها سعی می کرد تا خود را به آن حضرت نزدیک تر کند و زود تر از دیگران ذبح گردد.

شرح: تا جایی که ممکن است باید قربانی در روز اول یعنی دهم ذی الحجه ذبح شود؛ و اگر تأخیر شد، در روز بعد از آن یعنی یازدهم و اگر تأخیر شد در روز بعدی یعنی دوازدهم ذبح شود؛ در این روز قربانی نیز ادا می شود.

خداوند متعال قادر است که در جانوران بلکه در خاک و سنگ و سایر اجسام جامد، شعور و درک حقایق پیدا کند؛ این پنج یا شش شتری که برای قربانی به نزد آن حضرت - صلی الله علیه و سلم - آورده شدند، در آن وقت خداوند در آن ها این شعور را پیدا کرده بود که فدا شدن در راه الله تبارک و تعالی و از دست محبوب و رسول برگزیده او پیامبر اکرم - صلی الله علیه و سلم - ذبح شدن، چه سعادت بزرگی برای آن ها خواهد بود.

وَعَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ قَالَ: الْأَضْحَى يَوْمَانِ بَعْدَ يَوْمِ الْأَضْحَى. (رواه مالک و قال بَلَّغَنِي عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ مِثْلَهُ؛ مشکوة 1389)

از نافع - رضی الله عنه - روایت شده است که ابن عمر - رضی الله عنهما - گفت: "قربانی دو روز [دیگر نیز] است بعد از روز عید اضحی"، مالک روایت کرده و گفته است که از علی - رضی الله عنه - بن ابی طالب همین طور حدیث مروی است.

➤ برای مردمان شهرها و قریه های بزرگ، قبل از نماز عید قربانی کردن جائز نیست و وقتی که مردم از نماز فارغ شوند باید قربانی کنند؛ اما مردمان قریه های کوچک می توانند بعد از نماز صبح قربانی کنند.

➤ اگر ساکنان شهرها و قریه های بزرگ، حیوانات قربانی خویش را در قریه کوچکی نگهداشته باشند، قربانی آن حیوانات بعد از نماز صبح جایز بوده و اگر گوشت آن قبل از نماز عید به خود آن ها برسد نیز قربانی درست است.

➤ در روزهای قربانی [سه شبانه روز عید قربان] هر وقت قربانی جواز دارد؛ اما بهتر است در روز قربانی ادا شود تا حیوان به طریق درست ذبح شود. (فقه آسان ج 2 ص 229 - 230)

طریقه ذبح قربانی

■ برای هر شخص بهتر است که حیوان قربانی خود را بدست خود ذبح کند.

از حضرت جابر - رضی الله عنه - روایت شده است که گفت: پیامبر - صلی الله علیه و سلم - در روز عید اضحی دو گوسفندی قربانی کردند که رنگ سیاه و سفید [ابلق] داشتند و خصی بودند و هنگامی که روی آن ها را به سوی قبله گردانیدند، این دعا را خواندند: «إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ عَلَى مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ؛ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ؛ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ؛ اَللّٰهُمَّ! مِنْكَ وَلَكَ عَنْ مُحَمَّدٍ وَأُمَّتِهِ؛ بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ: من روی خود را به سوی ذاتی متوجه کردم که آسمان ها و زمین را آفرید و بر راه حنیف ابراهیمی استوار هستم و از مشرکان نیستم؛ به تحقیق نماز من و قربانی من و زندگی و مرگ من برای الله پروردگار عالمیان است؛ هیچ شریکی ندارد و من به این امر مأمور شده ام و من از فرمان بردارندگان هستم؛ خداوندا! (این قربانی) از (عطا و فضل) توست و برای توست؛ (خداوندا! بپذیر این قربانی را و قبول فرما) از سوی محمد [صلی الله علیه و سلم] و همه امت محمد [صلی الله علیه و سلم]؛»، «بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ» گفته و ذبح نمودند. (ابوداود، احمد، ابن ماجه ...)

در روایتی احمد و ابوداود و ترمذی (در قسمت اخیر آن) این جمله اضافه شده است که با دست خود ذبح کردند و (با زبان) فرمودند: «بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ! اَللّٰهُمَّ! هَذَا عَنِّي وَ عَمَّنْ لَمْ يُضَحَّ مِنْ أُمَّتِي: بار خدایا! این قربانی را از جانب من و از جانب آن افراد امت من که توان قربانی را ندارند (بپذیر و قبول فرما!)». (مشکوة 1377)

■ اگر بنا بر وجهی ذبح کرده نمی تواند، باید در هنگام ذبح در آن جا موجود باشد.

پیامبر - صلی الله علیه و سلم - هنگام قربانی به فاطمه - رضی الله عنها - فرمودند: «ای فاطمه! برخیز و نزدیک قربانی خویش ایستاد شو؛ زیرا در بدل هر قطره ای از خون آن، خداوند متعال گناه گذشته تو را عفو خواهد فرمود». فاطمه - رضی الله عنها - پرسید: ای پیامبر خدا! آیا این سخن تنها مخصوص ما اهل بیت است یا برای تمام مسلمانان عام می باشد؟ فرمودند: «برای اهل بیت ما هم و برای تمام مسلمانان نیز می باشد». (جمع الفوائد به حواله البزار)

■ هنگام ذبح باید حیوان طوری خوابانده شود که رویش به طرف قبله باشد و کارد خوب تیز باشد؛ هنگام ذبح باید این دعا را بخواند:

«إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ عَلَى مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ؛ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ؛ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ؛ اَللَّهُمَّ! مِنْكَ وَلَكَ».

بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ گفته حیوان را ذبح کند و پس از ذبح این دعا را بخواند: "اَللَّهُمَّ! تَقَبَّلْهُ مِنِّي كَمَا تَقَبَّلْتَ مِنْ حَبِيبِكَ مُحَمَّدٍ وَ خَلِيلِكَ إِبْرَاهِيمَ - عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَام -".

"خداوندا! این قربانی را از سوی من قبول فرما طوری که قربانی حبیب خود محمد - صلی الله علیه و سلم - و خلیل خود ابراهیم - علیه السلام - را قبول فرمودی - بر هردوی ایشان درود و سلام -". (فقه آسان ج 2 ص 222 و 223 با ویرایش)

مسائل متفرق قربانی

- اگر شخصی ثروتمندی حیوانی را برای قربانی بخرد، سپس معلوم گردد که عیبی دارد که با وجود آن قربانی نمی شود، ضرور است حیوان دیگری بخرد و قربانی کند؛ اگر چنین واقعه با شخص ناداری که قربانی بر او واجب نیست، رخ دهد، برایش قربانی کردن همان حیوان جائز است.
- اگر در گاو، گاو میش و اشتر چند نفر شریک باشند، نباید تنها به حساب گوشت تقسیم کنند، بلکه سر، پا، گرده ... همه را به هفت حصه تقسیم کنند.
- قربانی صرف از طرف خود شخص واجب بوده و از سوی زن، اولاد و دیگران واجب نمی باشد.
- اگر شخصی که شرعاً قربانی بر او واجب نیست، حیوانی را به نیت قربانی بخرد، قربانی کردن آن حیوان بر او واجب می گردد.
- اگر شخصی که قربانی بر او واجب است، بدون آن که قربانی کند، هر سه روز عید بر او بگذرد، اگر حیوانی برای قربانی خریده باشد باید آن را خیرات کند و اگر نخریده باشد باید قیمت یک حیوان را خیرات نماید.
- برای وجوب قربانی دو شرط ضرور است: مقیم بودن و مُرفَّه بودن؛ اگر شخصی در سفر بوده و قبل از غروب آفتاب روز دوازدهم ذی الحجه [سوم عید قربان] به خانه خود باز گردد و مرفه باشد، قربانی بر او واجب می شود. همچنان اگر شخص فقیری قبل از غروب آفتاب روز دوازدهم ذی الحجه مرفه گردد، قربانی بر او واجب می گردد. گوشت قربانی را خود نیز می توان خورد و به اقارب، خویشاوندان و دوستان نیز می توان داد. اما بهتر آن است که کم از کم 1/3 حصه آن میان فقرا و مساکین تقسیم گردد و باقی مانده را برای خود، دوستان و اقارب نگهداشت. باید دانست که این تقسیم واجب نیست و اگر کسی کمتر از سه حصه را بدهد نیز گناهکار نمی شود.
- دادن گوشت قربانی، به مردمان غیر مسلمان جایز بوده اما دادن آن در بدل مزد جایز نمی باشد.
- در بدل مزد قصاب نباید ریسمان، پوست، کله ... را داد؛ باید مزد را جدا پرداخته و تمام این اشیاء را خیرات کرد.

عن علي رضي الله عنه قال: أمرني رسول الله صلى الله عليه وسلم أن أقوم على بذنه وأن أتصدق بلحمها و جلودها و أجلتها و أن لا أعطى الجزار منها؛ قال: «نحن نعطيه من عندنا». (رواه البخاري و مسلم)

از حضرت علی - رضی الله عنه - روایت شده است که گفت: پیامبر اکرم - صلی الله علیه و سلم - به من دستور فرمودند که تنظیم قربانی های ایشان را بکنم و گوشت ها، پوست ها و پالان های آن ها را صدقه کنم و به قصاب به اجرت و حق الزحمه از آن ها چیزی ندهم و فرمودند: «اجرت قصاب را خودمان می دهیم».

• بهتر است 1/3 حصه گوشت را میان فقرا و مساکین تقسیم و باقی مانده را برای خود، دوستان و اقارب نگه داشت؛ اما این کار واجب و ضروری نیست.

عن سلمة بن الأكوع رضي الله عنه قال: قال النبي صلى الله عليه وسلم: «من ضحى منكم فلا يصبحن بعد ثالثة و في بيته منه شيء؛ فلما كان العام المقبل، قالوا: يا رسول الله! نفعل كما فعلنا العام الماضي؟ قال: «كلوا و أطعموا و ادخروا؛ فإن ذلك العام كان باتاس جهذ فأردت أن تعينوا فيهم»». (بخاری و مسلم)

از سلمه بن اکوع - رضی الله عنه - روایت شده است که گفت: پیامبر - صلی الله علیه و سلم - یک بار فرمودند: «هر کس از شما قربانی کند، بعد از روز سوم در خانه خود از آن گوشت هیچ چیزی نباید باقی بماند»، پس چون سال آینده آمد، (اصحاب) پرسیدند: ای رسول خدا! آیا در این سال هم مانند سال گذشته عمل کنیم [زیاده از سه روز ذخیره نکنیم]؟ فرمودند: «بخورید و (به دیگران) بخورانید و (اگر خواسته باشید) ذخیره کنید؛ در سال گذشته، حکم برای آن بود که مردم (از نظر غذایی) در تنگنا بودند؛ لذا می خواستم که از طریق گوشت های قربانی به آن ها کمک کنید».

عن نبیسة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إنا كنا نهيناكم عن لحومها أن تأكلوها فوق ثلاث، لكي تسعكم؛ جاء الله بأسعة، فكلوا و ادخروا و انتجروا؛ ألا و إن هذه الأيام، أيام أكل و شرب و ذكر الله»». (ابوداود)

از نبیسه (هذلی) روایت شده است که پیامبر اکرم - صلی الله علیه و سلم - فرمودند: «من قبلاً شما را از خوردن گوشت های قربانی بیشتر از سه روز، منع کرده بودم (و آن ممنوعیت) برای آن بود که به همه مردم گوشت برسد؛ حالا با فضل و کرم الله مردم در وسعت رزق قرار دارند؛ لذا اجازه است که بخورید و ذخیره کنید و اجر قربانی را حاصل کنید؛ این روزها، روزهای خوردن، نوشیدن و یاد الله هستند».

شرح: همان طوری که از این دو حدیث معلوم شد، جایز است که گوشت قربانی را خورد و ذخیره کرد؛ و در آخرین حدیث از آخرین جمله آن معلوم می شود که خداوند متعال خوردن و نوشیدن بندگان را در ایام تشریق دوست دارد و گویا از جانب خداوند متعال روزهای ضیافت بندگان هستند؛ و همراه با این خوردن و نوشیدن، زبان با یاد الله، تکبیر، تحمید و توحید او نیز تر و تازه باشد؛ بدون یاد الهی هر چیز برای بندگان بی مزه و بی فایده است. (معارف الحديث ج 2 ص 570)

• شخصی که قربانی بر او واجب است، ضرور است قربانی کند و کسی که قربانی بر او واجب نیست، اما با قربانی کردن به مشکل بزرگی رو به رو نمی شود، بهتر است قربانی کند؛ اما از دیگران قرض گرفتن و قربانی کردن کار پسندیده نمی باشد.

قربانی از سوی مردگان

شخصی را که خداوند متعال مال و ثروت بخشیده، چرا صرف به قربانی واجب اکتفا کند، بلکه بهتر است برای حصول اجر و ثواب بیش از حد قربانی، از سوی بزرگان متوفی خویش مانند: مادر، پدر، مادرکلان، پدرکلان و دیگر اقارب نیز قربانی نماید. همچنان قربانی از سوی منجی عالم بشریت پیامبر اکرم - صلی الله علیه و سلم - که توسط او هدایت و ایمان نصیب ما گردیده خوشبختی بزرگی می باشد. به همین ترتیب قربانی از سوی ازواج مطهرات، که مادران معنوی ما هستند نیز موجب سعادت است. (فقه آسان ترجمه فارسی ج 2 ص 231)

وَعَنْ حَنْشٍ قَالَ: رَأَيْتُ عَلِيًّا يُضَحِّي بِكَبْشَيْنِ، فَقُلْتُ لَهُ: مَا هَذَا؟ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْصَانِي أَنْ أُضَحِّيَ عَنْهُ؛ فَأَنَا أُضَحِّي عَنْهُ. (ابوداود وَالتِّرْمِذِيُّ نَحْوَهُ؛ مشكوة 1378)

از حضرت حنش روایت شده است که گفت: من علی - رضی الله عنه - را دیدم که دو گوسفند (دو قوچ) را قربانی می کرد؛ برایش گفتم: این چیست (چرا دو گوسفند قربانی می کنی)؟ فرمود: "پیامبر - صلی الله علیه و سلم - برایم وصیت فرموده است که (هر سال) از سوی ایشان نیز قربانی کنم؛ پس من (یک گوسفند را) از سوی ایشان قربانی می کنم".

مأخذ

1. القرآن الكريم
2. تفسیر کابلی، تألیف: شیخ الہند مولانا محمود حسن دیوبندی و مولانا شبیر احمد دیوبندی؛ ترجمہ از اردو بہ دری، توسط علمای جید افغانستان، سال چاپ 1323 هـ.ش مطبعہ عمومی کابل.
3. ریاض الصالحین، در سخنان پیامبر امین - صلی الله علیه و سلم -؛ امام ابوزکریا یحیی بن شرف النووی (رح)، مترجم؛ احمد حواری نسب (ابوسعید)، سال چاپ 1385، انتشارات کردستان.
4. مشکوٰۃ المصابیح؛ مشکوٰۃ شریف؛ ترجمہ فارسی، فقیر محمد عباس قادریہ، چاپ قصہ خوانی پیشاور.
5. معارف الحدیث؛ تألیف علامہ محقق محمد منظور نعمانی، ترجمہ ابوالحسین عبدالمجید مراد زہی خاشی؛ انتشارات فاروق اعظم؛ سال چاپ 1385.
6. فقہ آسان، تألیف مولانا محمد یوسف اصلاحی؛ مترجمان: نصیر احمد یادگاری و نصیر عبدالرحمن؛ سال چاپ 1390 هـ.ش، انتشارات میوند (بام).

وَمِنَ اللَّهِ التَّوْفِيقُ

و صلی اللہ علی سیدنا و نبینا محمد و علی آلہ و اصحابہ و اہل بیتہ اجمعین، الی یوم الدین.

ترتیب و جمع آوری، توسط طالب العلم سید حکیم اللہ سیار: 13 میزان 1391 هـ.ش
ویرایش دوم: 20 سرطان 1400 هـ.ش